

243

san'ın gerektiğinde hükümet üyelerinden birini çağırıp açıklama isteme hakkı olduğu halde Meclis-i A'yan'ın böyle bir yetkisi yoktu. Bu ise hükümetin Meclis-i A'yan'a karşı herhangi bir sorumluluğu olmadığını göstermektedir. Öte yandan hükümet üyeleri istedikleri zaman her iki meclisteki oturumlara katılıp söz alabiliirdi. Vatandaşlar kimliklerini ve adreslerini belirtmek şartıyla meclise dilekçe verme hakkına sahipti. Bunlar dilekçe encümeninde görüşülüp ilgili yerlere havale edilirdi.

Meclisin çalışma şekli ve kuralları 20 Eylül 1877 tarihli bir iç tüzükle belirlendi. Başkanlık divanı başkan, başkan vekili, iki kâtip üye ve iki idare memurundan oluşmakta, padişah başkan ve vekilini üyeler arasından bir yıllığına göreve getirmektedir. Başkanın görevi müzakereleri yönetmek, iç tüzüğü uygulamak, düzeni ve emniyeti sağlamaktır. Meclisin ilk başkanı Server Paşa'dır. Meclis kendi içinde encümenlere bölünmüştü. Ele aldığı konular öncelikle encümenlerde incelenir, daha sonra genel kurulda karara bağlanırdı. Kanun teklifleri madde madde, bütçe tasarıları ise fasıl fasıl oylanır, ardından yasa veya bütçe taslağının tamamı için oylama yapılırdı. Oylama açık veya gizli olabilirdi, fakat meclisin müzakereleri gizliydi. II. Meşrutiyet'in ikinci yılından itibaren müzakereler alenileşti ve resmî gazete *Takvîm-i Vekâyi'*de yayımlanmaya başlandı.

Meclis-i A'yan ve Meclis-i Meb'ûsan, 19 Mart – 28 Haziran 1877 ve 13 Aralık 1877 – 14 Şubat 1878 tarihleri arasında iki devre halinde yaklaşık beş ay kadar faaliyet gösterdikten sonra 13 Şubat 1878 tarihinde Kânûn-ı Esâsî'nin kendisine verdiği yetkiye istinaden II. Abdülhamid tarafından süresiz olarak tatil edildi. Karar ertesi günkü Meclis-i Meb'ûsan toplantısında üyelere bildirildi. Ancak kaydıhayat şartıyla tayin edilen Meclis-i A'yan üyeleri sıfatlarını muhafaza etti; hatta padişah meclise yeni üye tayinini sürdürdü. En son 22 Nisan 1880 tarihinde tayin edilen Altunîzâde İsmâil Zühdi Paşa'yla birlikte üye sayısı elli bire yükseldi. Bunların on ikisi gayri müslimdi. II. Meşrutiyet dönemine kadar yaşayan Logofet Bey, Said Paşa ve Abraham Paşa bu dönemde de mecliste bulundu; hatta Said Paşa meclisin ilk başkanı oldu.

Meclis-i Umûmî, II. Meşrutiyet'in ilân edilmesi üzerine 17 Aralık 1908'de yapılan açılış merasimiyle tekrar faaliyete geçti. Yaklaşık otuz yıldır kullanılmayan eski parlamento binası yeniden düzenlen-

di ve meclise çalışma yeri olarak tahsis edildi. Buranın dar gelmesi üzerine meclis Çırağan Sarayı'na taşındıysa da, çıkan bir yangında saray yanıp kül oldu. Ardından Cemile Sultan'a ait olup 5000 altın liraya satın alınan Fındıklı Sarayı'na taşındı ve kapanıncaya kadar faaliyetlerini burada sürdürdü.

Bu dönemde Kânûn-ı Esâsî'de yapılan değişikliklerle Meclis-i A'yan da Meclis-i Meb'ûsan gibi her konuda yeni kanun veya mevcutların tâdilini teklif etme hakkına sahip oldu. Meclislerden biri yaptığı kanun teklifini diğerine gönderip tasvibini almak zorundaydı. Meclisin elde ettiği en önemli yetki, 1875 Fransız anayasasında olduğu gibi Meclis-i Meb'ûsan'ın padişah tarafından feshedilmesine muvafakat hakkıydı. Padişahın meclisi feshedebilmesi için artık sadece kendi inisiyatifi yetmiyordu; Meclis-i A'yan'ın da oluru alması gerekiyordu. Ancak Meclis-i Meb'ûsan üzerinde hâkimiyet kurmak isteyen İttihat ve Terakkî Cemiyeti, Meclis-i A'yan'ın söz konusu yetkisini kaldırıp meclisin feshini kolaylaştırmak amacıyla bir kanun teklifi hazırladı. Uzun müzakerelerden sonra 28 Mayıs 1914'te bu imtiyaz lağvedildi. Böylece hükümetle Meclis-i Meb'ûsan arasında bir sorun çıkması ve her iki tarafın görüşlerinde ısrar etmesi durumunda meclisi feshetme yetkisi padişaha ait oldu.

Meclis, II. Meşrutiyet devrinde Meclis-i Meb'ûsan'la birlikte etkin bir yasama süreci geçirdi. Bunun yanında II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesi gibi önemli bir siyasî olayda faal rol aldı. Nitekim 31 Mart Vak'ası'nın patlak vermesi ve Hareket Ordusu'nun İstanbul'a doğru yaklaşması üzerine Meclis-i A'yan ve Meclis-i Meb'ûsan üyelerinin bir kısmı Yeşilköy'de Meclis-i Umûmî-i Millî adıyla toplandı. Ertesi gün, 27 Nisan 1909'da kendi binasında 240 mebus ve otuz yedi Meclis-i A'yan üyesinin katılımıyla toplanan Meclis-i Umûmî-i Millî, II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesine karar verdi. Bu tarihî toplantıya Meclis-i A'yan reisi Said Paşa başkanlık etmişti.

Meclis-i A'yan II. Meşrutiyet döneminde 4 Aralık 1908 – 5 Ocak 1911, 7 Nisan – 23 Temmuz 1912, 1 Mayıs 1914 – 19 Aralık 1918 ve 12 Ocak – 5 Nisan 1920 tarihleri arasında dört devre halinde faaliyetlerini sürdürdü. Görev yapan toplam doksan beş üyenin onu zaman içinde üyelikten istifa etti. Meclis-i A'yan ve Meclis-i Meb'ûsan üyeleri II. Meşrutiyet döneminde zaman zaman birbirlerini sert bir üslûpla

eleştirdiler. Meclis-i A'yan üyeleri mebusları küçümserken mebuslar da seçimle gelmedikleri için Meclis-i A'yan'ı halkın temsilcisi olmayan ve ikinci planda kalan bir organ saymaktaydı. Bu bakış açısıyla Meclis-i Meb'ûsan Meclis-i A'yan'ın yetkilerini sınırlandırmak istedi; ancak Meclis-i A'yan bu tasarıyı bekleterek gündemine almadı. İki meclis arasındaki bu çekişme Mütareke döneminde de sürdü ve Meclis-i Meb'ûsan Müdâfaa-i Hukukçu bir tavır gösterirken Meclis-i A'yan padişahın yanında yer aldı. İşgal yıllarında İngilizler'in Meclis-i Meb'ûsan'ı basmaları ve ardından 12 Nisan 1920'de meclisin resmen feshedilmesinden sonra Meclis-i A'yan üç toplantı daha yaptı. Meclis üyeleri ayrıca 1922 yılına kadar maaşlarını almaya devam ettiler. Meclis-i Meb'ûsan'ın feshinden on bir gün sonra 23 Nisan'da Ankara'da Büyük Millet Meclisi açıldı. Meclis-i A'yan üyelerinin çoğu yeni dönemde köşelerine çekilirken padişah damadı olanlar ülkeyi terketmek zorunda kaldı; üyelerden sadece Seyyid Bey'le Abdurrahman Şeref Bey, Büyük Millet Meclisi'ne girerek statülerini sürdürme imkânı bulabildi.

BİBLİYOGRAFYA :

Ahmed Midhat, *Üss-i İnkılâb*, İstanbul 1295/1878, II, 218-284; "Hey'et-i Âyan Nizâmname-i Dâhilîsi", *Düstur*, Birinci tertip, İstanbul 1299, IV, 20-35; Lütfi Simâvi, *Osmanlı Sarayının Son Günleri* (s. nşr. Şemseddin Kutlu), İstanbul, ts. (Hürriyet Yayınları), s. 125; *Meclis-i Meb'ûsan Zabıt Ceridesi: 1293/1877* (der. Hakkı Tarık Us), İstanbul 1939-54, I, 4-19; II, 4-14; Suna Kili – A. Şeref Gözübüyük, *Türk Anayasa Metinleri*, Ankara 1957; Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler*, İstanbul 1986-89, II, 15-16; III, 188-196; Zekeriya Kurşun, *Küçük Mehmed Said Paşa* (doktora tezi, 1991), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 120-122; Bülent Tanör, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri: 1789-1980*, İstanbul 1996, s. 100-123, 134-152; İhsan Güneş, *Türk Parlamento Tarihi*, Ankara 1997, I-II; Bekir Sıtkı Baykal, "93 Meşrutiyeti", *TTK Belleten*, VI/21-22 (1942), s. 45-83; Nahid Sırrı Örik, "Osmanlı İmparatorluğunda Âyan Meclisi", *Resimli Tarih Mecmuası*, III/35, İstanbul 1952, s. 1842-1849; İlhan Arsel, "Birinci ve İkinci Meşrutiyet Devirlerinde Çift Meclis Sistemi Tecrübesi", *AÜ Hukuk Fakültesi Dergisi*, X/1-4, Ankara 1953, s. 194-211; Ahmet Yeşil, "Osmanlı'da Siyasî Temsil ve Âyan Meclisi", *Türkiye Günlüğü*, sy. 60, Ankara 2000, s. 23-42; Cemil Koçak, "Meşrutiyet'te Heyet-i Âyan ve Heyet-i Mebusan", *TCTA*, IV, 961-973.

ALİ AKYILDIZ

MECLİS-i HÂS

(bk. MECLİS-i VÜKELÂ).